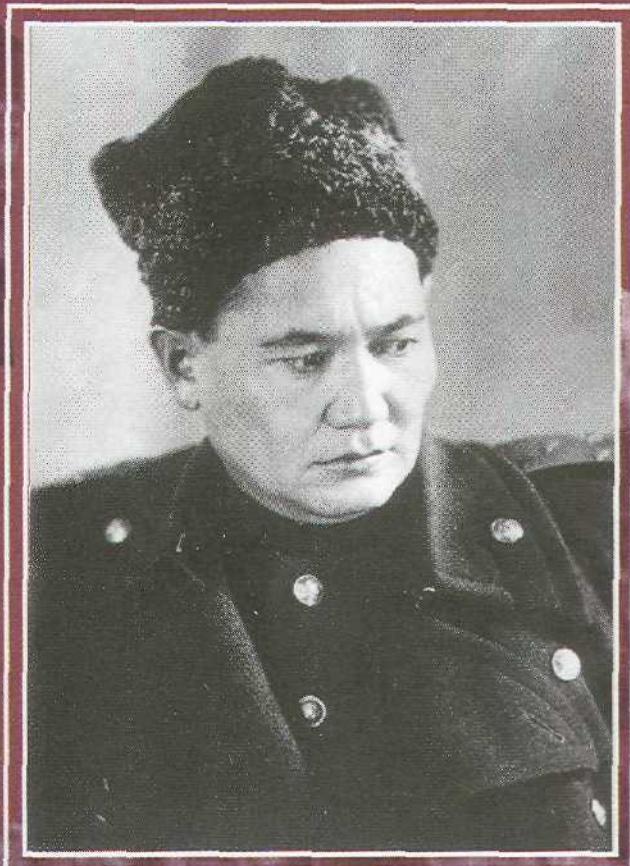

63.3(5кз)
M 64

деби
тәмударлар

БАУЫРЖАҢ МОЛДАШҰЛЫ ТУРАЛЫ ЕСТЕЛІКТЕР

БАУЧЫРЖАН МОМЫШҰЛЫ

туралы естеліктер

Алматы "Білім" 2005

Іздеділген жаңа кітап

"Модерндық ғалымдар мен мәдениетшілер"

Көмекшілік жүттегілмен

ББК 63.3(5 каз)
М 67 64

*Күрастыргандар: Мекемтас Мырзахметұлы,
Рақымбай Сатаев*

М 67 Бауыржан Момышұлы туралы естеліктер. — Алматы:
“Білім” баспасы, 2005. — 208 бет + 8 бет сурет.

ISBN 9965-09-352-0

“Бауыржан Момышұлы туралы естеліктер” деп аталатын бұл кітап Кенес Одағының Батыры Бауыржан Момышұлының азаматтық, ерлік тұлғасын мүсіндеуге арналған. Баумен мен қатар жүрген замандастарының, көз көрген ізбасар ішілерінің, балаларының жүрек жарды сырлары мен макалалары шынайы фактілер аясында қызығылқты бағыдалған.

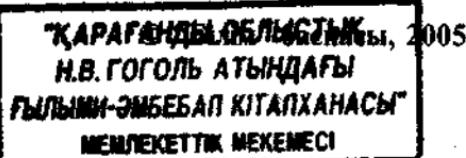
Бұл естеліктер кітабын батырдың 100 жылдығына орай жинақтал, ел-жүртіна ұсынып отырмыз.

704451

**М 0503020905
412(05)-05**

ББК 63.3 (5 каз)

ISBN 9965-09-352-0

БЕТАШАР СӨЗ ОРНЫНА

Аты бүкіл өлем халқына аныз бол тараган қазақ елінің ақының қыраны Бауыржан Момышұлының қайталанбас тағайып сырға толы өмір жолы мен көркем туындылары жөнінде сан тарапты шікір айтылып, талассыз жазылып келе жатқан мақала, зерттеу кітаптар қаншама! Бір таңданар жай – Бауқеннің өз шығармалары мен ол жайлы жазылған кітап штаулынын бәрі де тез таралып кететін ерекшелігі бар.

“Бауыржан Момышұлы туралы естеліктер” кітабында Бауқеннің қанды майдан мен соғыстан кейінгі шығармашылық өмір жолы әр қырынан алынып, тұнғыш рет өз алдына жеке топтастырылып отырган естеліктер арқылы жан-жақты суреттеп деректі мағлуматтар негізінде берілген. Естеліктерді жазуга катысқан авторлардың құрамы Бауқеннің майдандагы жолдастарынан бастап бейбіт өмірде қоян-қолтық араласқан қаламдас дос-жарандары, әскери шәкірттері, туыстары жазған естелік болуымен де ерекшеленеді. Бауқен туралы жазылып бір жерге топтастырылған бул естеліктерді тек бастамағана деп білмек керек. Өйткені шын мөніндегі, жан-жақты терең қамтылған Бауқеннің өмір жолы мен ол кісінің өз аузынан жазылып алынған құнделік-естеліктер қазірдің өзінде жазылып жатыр. Бұл ізгілікті әрекетке қоса шалқар дария айдынына құйып жатқан мың булақты арналы езендердің саласындаи Бауқенмен түрлі қарым-қатынаста болған сан қылы тағдырды бастан кешкен адамдардың естеліктері қосылып уақыт өткен сайын молыға бермек, яғни үлкен де келемді естелік өз алдына дербес түрде алдағы уақытта жарияланбак.

1970 жылы Бауыржан Момышұлының алпыс жылдық мүшел тойы Мұхтар Әуезов атындағы академиялық Қазақ драма театрының үйінде мерекелен еді. Сол дуылдаған мереке үстінде ақындар бірінен соң бірі мінбеге көтеріліп, той иесінен арнаған өлеңдерін оқыды. Әсірепе ірі толғамның ақыны Хамит Ергалиев “Сардар дос” деп аталағын арнау өлеңін оқып, жиналғандарды бір серпілтіп таставды. Хамаң батыр

ағасына шын жүректен “Орамал тон болмайды, жол болады” деген қазагымның салты бар” деп өлең жазылған сәнді қойын дәптерін қоса сыйлады

Той енді Баукеңнің үйінде одан ары жалғасты. Тағы да ақындар өлең оқып, марапат сөздер айттылып, үй іші өн мен жырға толды. Жұрт тарқамай жатып-ақ Баукең тойға әкелген тарту-таралғыларды ағайын-түс, жора-жолдастарына үлестіре бастады. Кейде алыстан сапар шегіп қайтқанда, әкелген сый-сияппаттарын базарлық деп үлестіріп беріп, аз не көп үлес тиген туыстарының қас-қабағын жазбай танып, оларды ажуа-қалжынға айналдырып рақаттана күліп отыратын әдеті болушы еди. Бір кезде той тарқап, конактар қамымен зыр жүгіріп жүрген мені қасына шақырып алып:

— Эй, доцент (ол кезде мен КазПи-де оқытушы едім, кейде көнілі түскенде осылай дейтін. — М.М.), сен қағаз құмар жансың гой, мө, саған осы лайықты, — деп ақын Хаман сыйлаған өте сәнді қойын дәптерін маған берді. Куанғанымнан ракмет айтуды да үмытып кетіп, қойын дәптерін ашып қарасам: “Личный блокнот Мекемтаса Мырзахмет Қулии, Б.Момышұлы”, — деп жазылған екен. Бұдан басқа онда “Бауыржан Момышұлына! Хамит Ергалиұлынан. Сардар ілтишатымен сақтамағы үшін” деген қолтаңба да бар екен.

Сүр қабы бар, сырты қызыл, іші бірде ақ түсті, бірде көк түсті болып алмасып отырган өте сирек үшырасатын қойын дәптері еді бұл. Бұған көпке дейін не жазарымды білмей жүрдім, ұсақ-түйек нәрселер жазуға кимадым.

Сол жылы, Баукеңнің тапсырмасы бойынша, барлық қолжазбаларын, хат, сурет, қолдан өзі сызған майдандағы жорық карталарын, өр түрлі құжаттарын, сирек үшырасатын кітаптарын Қазақ ССР-інің Орталық Мемлекеттік мұрағатына еткізу үшін ретке келтіріп, жіктей бастадым. Мұрағатқа тапсырап қағаздарды актарып жүріп, көптеген арнау өлендерді қызыға оқыдым. Оларды көшіріп алу үшін Баукеңнен рұқсат сұрап едім:

— Эй, доцентсің бе, пациентсің бе өзің?! Екі тізгін бір шылбырды қолыңа устартым гой, маған неғыл дейсін, — деп күж ете түсті. Содан соң:

Қадірін білмеппін деп тірісінде,
Жылайды сорлы доцент мен өлгенде, —

деп өз макамына салып өлеңдетіп кетті. Үй ішінде әрлі-
бері тенселип жүрді де, темекісін тұтаттырып жатып:

— Өй, доцент, түсіндің бе? Түсінбесең өз обалың
өзіңе! — деп сүк саусағымен мұрагат қағаздарын нұс-
қады. Бауменің мұнысы — ұрыс емес, айналайынға
бергісіз көніл күйі. Ол өзіне арнап 1947 жылы 6 желток-
санда жазылған:

Кадірін білмеппіз ғой тірі кезде
Деп жылар сорлы қазақ мен өлгенде.
Үрпак атар сексен мен жүздігімді,
Тарихтың түкпірінен сөз келгенде, —

деген бір шумак өлеңі болатын. Бұл өлеңін Баумен қебі-
ңесе қасында жүрген бізге айтып отырған өңгімесінің
түйінін дәл басып түсіне алмай қалған кезімізде өз мака-
мына салып өлеңдететін өдегі бар-ды.

Сол күннен бастап хаттар мен кейір жеке қағаз-
дардағы Баумен арналған арнау өлеңдерді сыйға берген
блокнотқа көшіре бердім, көшіре бердім... Сонғы жыл-
дары Бақытжанның қолында сақталып тұрган Баумен
мұрагатындағы хаттардан да біраз арнау өлеңдерді жа-
зып алдым, сол арқылы өлеңдер тобы да молыға бас-
тады...

Бұл күндері қарасам, Баумен берген 360 беттік қойын
дөптерім толуга айналыпты. Енді не істей керек? Бұл
арнау өлеңдердің бәрі де туған халқының аты анызға
айналған батыр ұлына деген жүрек жарды жан сезімі
ғой. Халықтың қастерлеген жүрек сыйын, жан сезін
өзіне қайтару керек деген ойға келдім де “Халықтың
сыйы” деген атпен 1984 жылы “Жалын” баспасынан
жеке жинақ ретінде жарияладым. Бұдан соң да арнау
өлеңдер тасқыны толастар емес, жыл еткен сайын молая
түсуде.

Ал Баумен туралы жазылған естеліктер болса күнде-
лікті баспасөз бетінде көптен бері-ақ жарияланып
келеді. Жинақтағы естелік-эсселер негізінен Бауменмен
ұзақ жылдар бойы бірге болып, қоян-қолтық араласқан
қанды көйлек майдандас жолдастары мен қаламдас дос-
жаран інілері жазған еңбектерді ғана екшеп алғып,
окырман назарына ұсынып отырмыз.

*Мекеммас МЫРЗАХМЕТҰЛЫ,
филология гылымдарының
докторы, профессор.*

МАЗМУНЫ

<i>М.Мырзахметұлы.</i> Беташар сез орнына	3
<i>Қ.Сагымдықов.</i> Ең аяулы досым менің	6
<i>Д.Снегин.</i> Ойнаган бұлт ішінде наизағайдай	30
<i>И.Ненахов.</i> Гвардия артистері	38
<i>С.Бақбергенов.</i> Жауынгер аға	40
<i>А.Шарыпов.</i> Комдив	44
<i>М.Глушко.</i> Академия қабыргасында	48
<i>М.Қалдыбаев.</i> Әділет	51
<i>Қ.Сагымдықов.</i> Ардакты Әлжатіпар	60
<i>Ә.Нұрмайықов.</i> Ескірмеген естелік немесе Л.И.Брежневке хат қалай жазылды	65
<i>Қ.Бекхожин.</i> Атынды мен естідім	82
Қол бастаған батыр	83
Софыста	85
Осылай болғым келеді	—
<i>Х.Ергалиев.</i> Сардар дос	86
<i>F.Қайымбеков.</i> Жуалы	88
<i>M.Мақатаев.</i> Ақ тулпарым бар еді саған деген	89
<i>T.Ахтанов.</i> Ел қасиеті – ер қасиеті	90
<i>T.Әлімжұлов.</i> Оның пірі – шындық	95
<i>Қ.Қазыбаев.</i> Найзағайдай жарқылдап	101
<i>B.Момышұлы.</i> Сырласу	129
<i>A.Шәжімбаев.</i> Батыр өмірінен бірнеше кадр	134
<i>Z.Ахметова.</i> Дала этикасы	142
<i>E.Әлімжан.</i> Жанартай	149

<i>К.Баяндін.</i> Қос арыс	158
<i>А.Ормантай.</i> Домбырадағы қолтанба	175
<i>А.Бек.</i> Человек, у которого нет фамилии	178
<i>M.Ғабдуллин.</i> Бауыржан Момышұлы	182
<i>C.Оспан.</i> Менің мәңгі айбынды айбарым	190
<i>A.Ормантай.</i> Бауыржанның Сталинмен кездесуі	202
<i>M.Рөш.</i> Ерлік дастаны	204